

Fornleifarannsóknir Hins þingeyska fornleifafélags í Suður-Þingeyjarsýslu 2008

-Stutt samantekt um vettvangsrannsóknir á Þegjandadal, á Litlu Núpum í Aðaldal og í Narfastaðaseli í Reykjadal sumarið 2008

Hið þingeyska fornleifafélag, 2008

Þóra Pétursdóttir, Howell Magnus Roberts og Unnsteinn Ingason

Fornleifarannsóknir Hins þingeyska fornleifafélag í Suður-Þingeyjarsýslu 2008

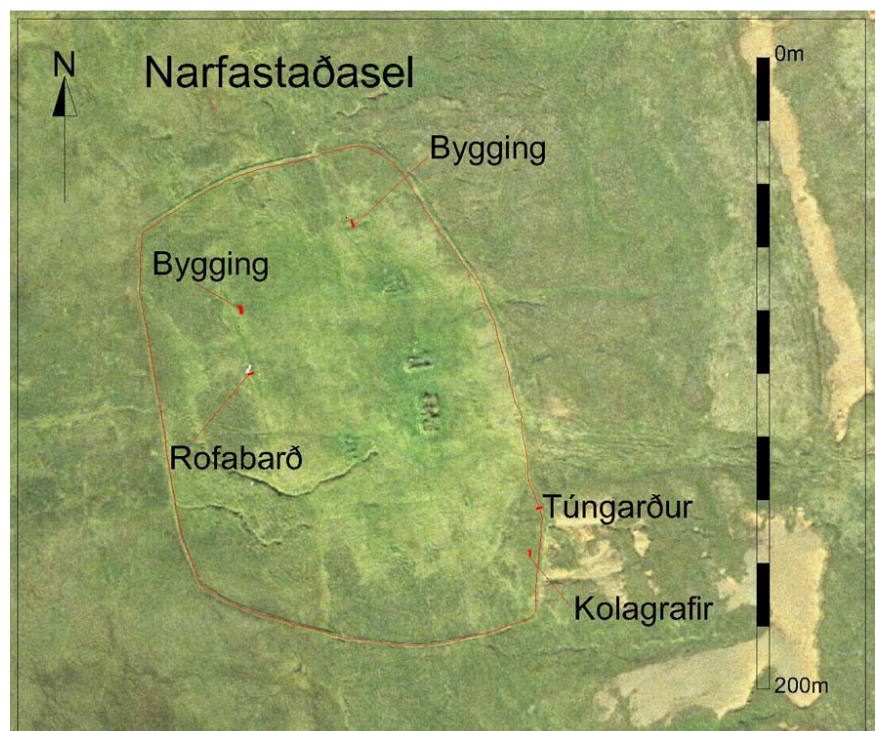
Á undangengnum mánuðum hafa starfsmenn Fornleifastofnunar Íslands, á vegum Hins þingeyska fornleifafélags, unnið að fornleifarannsóknum víða um Þingeyjarsýslu. Rannsóknirnar hafa gengið afar vel og leitt til nýrrar og aukinnar þekkingar á svæðinu í heild sem og einstökum minjastöðum. Fjölmargar nýjar spurningar kviknað og áður óþekktar minjar fundist – sem allt kallar á áframhaldandi og ítarlegri rannsóknir. Áhersla var lögð á kynningu helstu niðurstaðna til almennings með umfjöllun í ljósvaka- og prentmiðlum.

Rannsóknir hófust í eyðibýggðinni á Seljadal í júlilok og fólust þær annarsvegar í skráningu og gerð frumdraga minjakorts af dalnum og hins vegar í uppgrefti. Seljarústir hafa fram til þessa verið lítt rannsakað fyrirbæri og er þekking manna á eðli og umfangi þessara mannvirkja og þeirrar starfsemi sem þar fór fram afar takmörkuð.

Uppgröftur í Narfastaðaseli

Könnunarskurðir voru gerðir í tóftir og garðlög í Narfastaðaseli, fornri selstöðu frá Narfastöðum og síðar sjálfstæðu býli, í þeim tilgangi að varpa skýrara ljósi á aldur og notkunar sögu mannvirkjanna. Samkvæmt rituðum heimildum var þar selstaða 1712 en hafði verið föst búseta um nokkur ár á ofanverðri 17. öld. Föst byggð komst á í Narfastaðaseli 1836 og hélst svo til 1940 er það fór í eyði.

Mannvirki í Narfastaðaseli eru mjög mikil og ásýnd þeirra bendir til þess að mannvist og talsverð umsvif hafi verið þar um langan tíma. Fimm könnunarskurðir voru gerðir í mannvirki í Narfastaðaseli, tveir í túngarða, einn í kolagröf innan túns og tveir í byggingar. Engir gripir fundust en m.a. voru tekin jarðvegssýni til frekari

rannsóknar.

Niðurstöður rannsóknarinnar benda til þess að byggð af einhverju tagi hafi verið hafin í Narfastaðaseli fyrir 1300, eða mun fyrr en ritaðar heimildir höfðu gefið tilefni til að ætla.

Rannsóknir á Seljadal

Í ágúst var einnig unnið að minjaúttekt á jörðum sem eiga land á Seljadal, bæði sunnan og norðan Narfastaða. Gengið var um jarðirnar allar, minjar hnitsettar, teiknaðar upp og lýst nákvæmlega. Seljadalur sker sig úr byggðinni í kring, enda er talið að þar hafi ekki verið föst búseta fyrr en á 18.-19. öld, en dalurinn fram að því verið nýttur sem selstöðusvæði fyrir umlykjandi sveitir. Þessi vitneskja er þó eingöngu byggð á ritheimildum og munnmælum en fornleifar í dalnum hafa enn ekki verið rannsakaðar nema að litlu leyti. Vel er hugsanlegt að frekari rannsókn þeirra breyti þeirri ímynd. Sumarið 2008 voru m.a. skoðaðar leifar af fjölda forngarða, möguleg sel- eða býlisstæði, kolagrafir og einnig sel sem sennilega er frá síðari öldum og gæti hentað vel til samanburðar við eldri minjar.

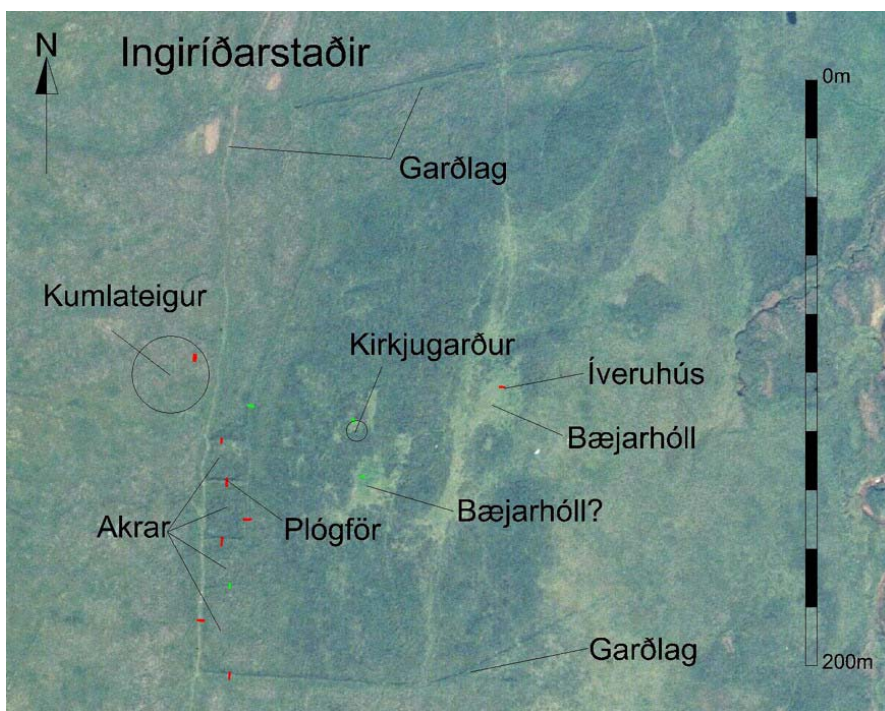
Markmiðið með rannsókninni er margþætt. Í fyrsta lagi veitir rannsókn af þessu tagi góða yfirsýn yfir minjar á Seljadal og nágrenni sem nauðsynleg er til þess að skoða þær í samhengi við aðrar minjar sem rannsakaðar hafa verið á síðustu árum, s.s. forn garðlög og mögulegar leifar af fornbylum. Í öðru lagi er nauðsynlegt að vita hvers konar minjar leynast á dalnum, enda fyrirsjáanlegt að ráðist verði í frekari uppgrefti sem varpað gætu ljósi á upphaf og þróun búsetu í Seljadal og nágrenni.

**Útsýni til vesturs,
Skógarsel fyrir miðri
mynd.**

Byggðin í Þegjandadal

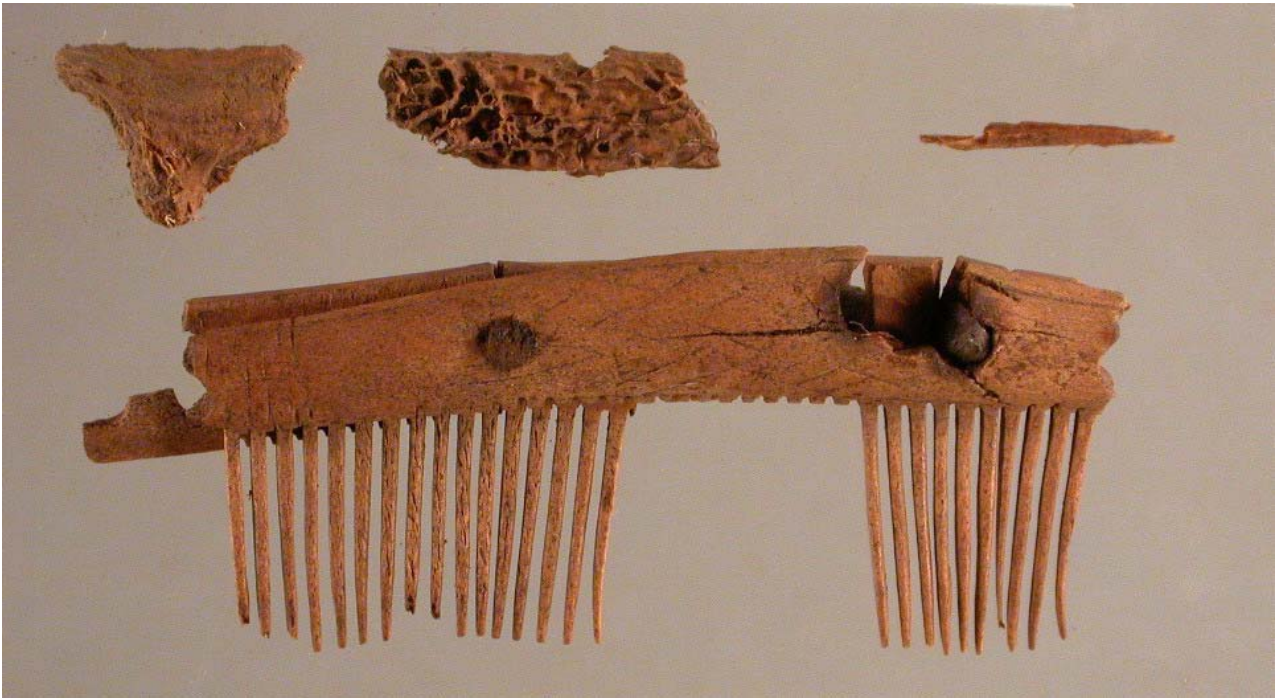
Úr Seljadal var haldið í aðra eyðibýggð, en á Ingiríðarstöðum í Þegjandadal hafa farið fram fornleifarannsóknir á síðastliðnum sumrum á vegum Hins þingeyska fornleifafélags og Fornleifastofnunar og var þeim haldið áfram í ár. Fátt er vitað með vissu um byggð á Þegjandadal og er það von manna að fornleifarannsóknir þar geti varpað nokkru ljósi á þróun hennar og endalok. Dalsins er getið í Landnámu sem hluta af landnámi Grenjaðar Hrappssonar sem bjó á Grenjaðarstað. Elstu heimildir um byggð á Þegjandadal er hins vegar að finna í máldögum Múlakirkju og Grenjaðarstaðarkirkju frá 1318. Hvenær byggð lagðist af í Þegjandadal er ekki vitað, en svo virðist sem dalurinn sé allur kominn í eyði um miðja 16. öld.

Rannsóknir sumarsins fóru fram á Ingiríðarstöðum, sem er næst innsti bær í vestanverðum dalnum, og beindust fyrst og fremst að flóknu garða- og gerðakerfi vestast í túninu. Alls voru gerðir 8 prufuskurðir en þar af voru 6 í áðurnefnda garða og gerði. Meðal þess sem þar fannst voru afar skýrar rákir eða för sem skárust með reglulegum hætti niður í óhreyfðan jarðveg og túlkuð

hafa verið sem plógför. Þetta verður að teljast afar merkilegur fundur en slík ummerki hafa ekki fundist við fornleifarannsóknir hér á landi áður svo vitað sé. Ennfremur gefur þetta vísbendingu um athafnir, verklag og lífsviðurværi manna í Þegjandadal til forna. Jafnframt skapast möguleikar á að leiða saman vísindamenn af ólíkum toga til frekari rannsókna, s.s. á veðurfari, náttúrufari og þróun landbúnaðar svo eitthvað sé nefnt því ætla má að finna megi frjókorn og jafnvel leifar af korni í mannvistarlögum.

Einn skurður var gerður í rústahól austarlega í túninu. Þar kom í ljós veglegur torfveggur og þykk gólfskán. Meðal þess sem fannst var fallegur skreyttur beinkambur sem er vísbending um háan aldur mannvirkisins.

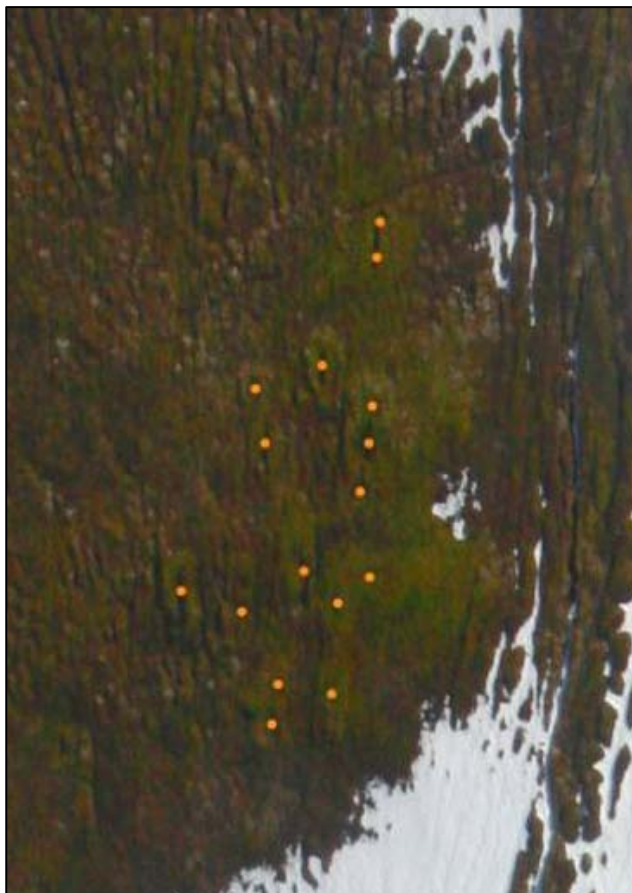

Skreyttur beinkambur frá Víkingaöld

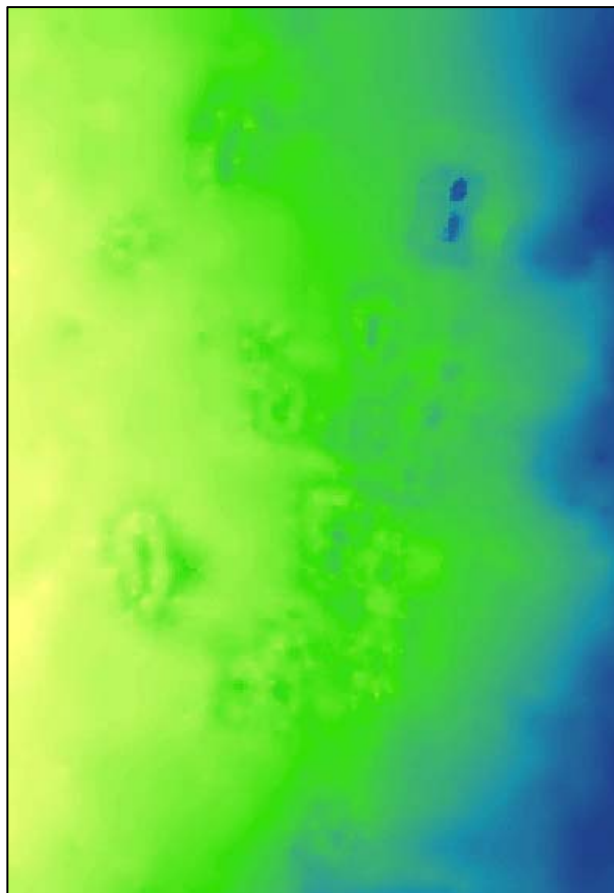

För eftir arð (plóg) á Ingiríðarstöðum

Kumlateigur á Ingiríðarstöðum

Loftmynd: Gulir punktar merkja sýnilegar grafir

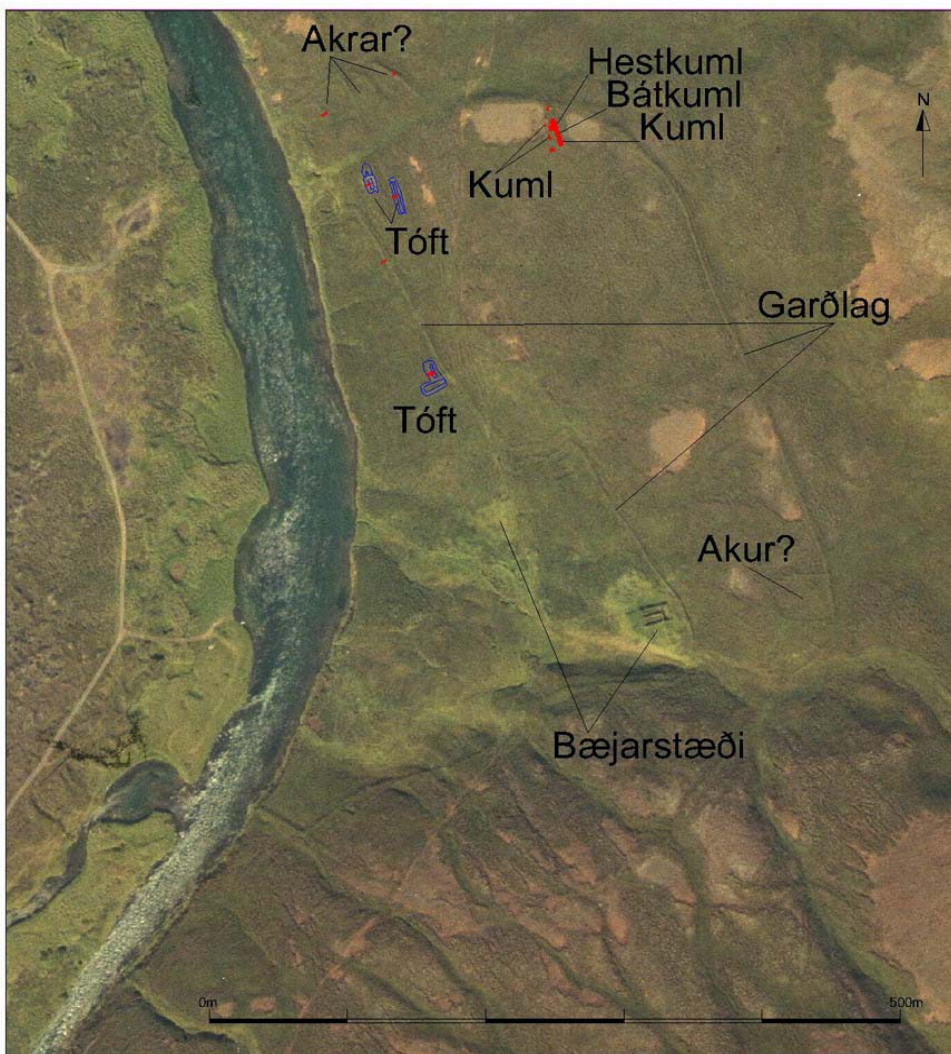
Ýfirborðsmæling kumlateigs

Að lokum fundu fornleifafræðingar áður óþekktan grafreit úr heiðni ofan við túngarð á Ingiríðarstöðum og var eitt kumlanna grafið. Staðurinn er dæmigerður fyrir kumlateig, rétt utan við túngarð, við reiðleiðina um dalinn. Kumlið reyndist tvöfalt, þ.e.a.s. það innihélt tvær grafir, annars vegar manns og hins vegar hests. Báðar grafir höfðu verið rændar og var greinilegt að það hafði gerst fyrir 1477. Við það hafði allur umbúnaður og lega kumlbúanna raskast mikið, auk þess sem ætla má að haugfé hafi verið fjarlægt. Þó fundust í litlum vöndli lítið blýmet og silfurþynna sem hugsanlega hafa verið í leðurpyngju við belti mannsins og farið fram hjá ræningjanum. Á svæðinu umhverfis kumlið hafa verið talin á annan tug mögulegra kumla. Ef það reynist rétt er um algerlega einstakan fund að ræða hérlandis og fágætt tækifæri til rannsókna á greftrunarsíður úr heiðni. .

Litlu Núpar í Aðaldal

Á Litlu Núpum var rannsókn um kumlategir á síðastliðnu ári. Tvær grafir til viðbótar hafa verið grafnar fram á þessu sumri, til suðurs og norðurs við áður nefnt bátkuml. Báðum gröfum hafði verið raskað áður, en svo virtist sem grafarræningjar hefðu verið þar á ferð fyrir 1300. Hið sama á við hér sem á Ingiríðarstöðum að upplýsingar um umbúnað og legu kumlbúanna hafa að nokkru glatast vegna þessarar röskunar, en engu að síður hefur rannsóknin leitt í ljós nýjar upplýsingar um stærð, umfang og eðli kumlanna. Auk gefur hún nokkuð skýra mynd af eðli haugbrotsins, en þau hafa að mestu orðið utanveltu í kumlarannsóknum hingað til.

Í nyrðri gröfinni fundust hrossbein en engir gripir með þeim. Í syðri gröfinni fannst einn hundskjálki, en með honum hringur úr hringprjóni og fagurlega skreytt kringlótt næla (sjá forsíðu) sem bendir til tengsla við víkingaaldarsamfélög Eystrasaltssvæðisins. Auk þess voru í gröfinni tvær bláar glerperlur af dæmigerðri víkingaaldargerð.

Umhverfis þetta kuml komu einnig í ljós stoðarholur, sem benda til þess að einhverskonar mannvirki hafi verið reist yfir og/eða um hverfis það. Þetta er afar merkilegur fundur og hafa fornleifafræðingar ekki orðið varir við slíkan umbúnað við kuml áður svo vitað sé.

Bæjarstæði Litlu-Núpa

Hið þingeyska fornleifafélag þakkar eftirtöldum aðilum samstarfið:

Howell Magnus Roberts, Fornleifastofnun Íslands
Þóra Pétursdóttir, Fornleifastofnun Norðurlands
Elín Ósk Hreiðarsdóttir, Fornleifastofnun Íslands
Hildur Gestsdóttir, Fornleifastofnun Íslands
Lilja Björk Pálsdóttir, Fornleifastofnun Íslands
Oddgeir Hansson, Fornleifastofnun Íslands
Dr. Douglas Bolender, SUNY Buffalo
Stefán Ólafsson, Fornleifastofnun Íslands
David Stott, Fornleifastofnun Íslands
Birna Lárusdóttir, Fornleifastofnun Íslands
Jóhann Gunnarsson, Fornleifastofnun Íslands
Magnús A. Sigurgeirsson, Íslenskar Orkurannsóknir
Árni Einarsson, Náttúrurannsóknastöðin við Mývatn
Ólöf Þorsteinsdóttir, Fornleifastofnun Íslands
Adolf Friðriksson, Fornleifastofnun Íslands

Samstarfsaðilar Hins þingeyska fornleifafélags 2008:

Fornleifastofnun Íslands
Atvinnuþróunarfélag Þingeyinga
Náttúrurannsóknastöðin við Mývatn
Ferðaþjónustan á Narfastöðum ehf.
Fornleifaskóli barnanna
Þingeyskur sagnagarður
Þingeyjarsveit
North Atlantic Biocultural Organisation (NABO)
Prof. Thomas H. McGovern, Hunter College, CUNY
Prof. Andrew Dugmore, University of Edinburgh
Prof. Ian Simpson, University of Stirling
Dr. Michael Church, University of Durham
Dr. Philippa Anscomb, University of Edinburgh
Dr. Andrew Casely, University of Edinburgh
Prof. Christian Keller, University of Oslo
Prof. Sophia Perdikaris, Brooklyn College, CUNY
Dr. Gordon Cook, Scottish Universities Environmental Research Centre.